

الرحمن شريف

Email add: fazalsha

AMANULLAH KHAN

۱۰۱ کليزي په وياړ

نصاډ ته لنډه کتنه

The Economy of

(1919-

Ketabton.com

مقدمه Introduction

- د دغه مقالې اصل ورژن په ۱۳۹۸ کال کې د هیواد د خپلواکۍ د ۱۰۰ کلیزې په مناسبت لیکل شوي ده، دا یې یواځې یوه خلاصه ده
- نو ځکه د امانې دورې ټول اقتصادي او مدیریتی موضوعات په نقطه وار شکل (بولیت پواینټ شکل) راوړل شوي دي. او د هیواد د خپلواکۍ د ۱۰۱ کلیزې په مناسبت یوځل بیا خپرېږي.
- ډیر ژر به د دغه مقالې اصل ورژن په انگلیسي ژبه په یو نړیوال معتبر ژورنال کې خپور شي.

د غازي امان الله خان د اصلاحاتو دوه اصول

1. عايد بايد وگټل شي هيڅوک په مفت شکل عايد نشي ترلاسه کولای.
2. ټول افغانان د قانون له مخې سره برابر دي، هيڅ افغان پر بل افغان برتري نه

لری. (کاکړ، 1384)

د ملي عايد په ویش کې عدالت

- عبدالرحمن خان د کابل محمدزیو ته چې د سردارانو په نوم یادیدل د بیت المال څخه مفت معاشات ورکول.
- ملایانو، ملکان، پیرانو، خانانو او سیدانو ته هم مفت معاشات حواله شوي وو او دا د مغلو له وخت څخه یوه عنعنه گرځیدلې وه.
- امان الله خان د (عايد باید وگټل شي) اصل ته په کتو سره پورته ټول مفت معاشات لغوه کړل.
- شاه غازي د کابل ښاروالی ته امر وکړ چې د گوندو او بېوزله ښځو لیست چمتو کړي ترڅو یې په روغتونونو او لابراتوارونو کې په دندو وگماري.

ادامه...

- امان الله خان لومړنی کس وو چې د مالیاتو د اخستلو په برخه کې د عدالت لپاره یی قانون (مالیاتی نظام نامه) وایسته.
- اجباري کارونه او د خلکو بیگار کول په مطلق شکل بند شول. (غبار, 1368)
- غازي امان الله خان د بیخایه مصارفو څخه د مخنیوي په موخه یې د خپل واده مصارف د یوې ښوونځي په جوړولو سره اجرا کړل او خلکو ته یی وښوده چې بیخایه مصارف ونه کړي.

د غازي په وخت کې گمرکات او ماليات

- ❖ د وخت د ماليی وزیر محمد هاشم خان وو د گمرکاتو لوی رئیس عبدالرحمن لودین وو.
- ❖ ډیری اضافي گمرکي محصولات له منځه یووړل شول. امان الله خان لومړنی کس وو چې د مالیاتو نظام نامه یی جوړه کړله.
- ❖ مالیات چې د عبدالرحمن خان په وخت کې $1/3$ برخه د جنس په شکل تر لاسه کیدل، په نقدو بدل شول او قانون وایستل شو چې په هرو دریو کالو کې د مالیاتو نرخ باید تغیر وکړي.

ادامه...

- ❖ مالیات چې د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې د اجاره داری د میتود له مخې خانانو او بانفوذو اشخاصو ته په اجاره ورکول کیدل، له امله یې د دولت او خلکو ترمنځ فاصله ډیریده او خانان حاکم کیدل او د دولت لپاره خنډ جوړیدل (فیوډالیزم)، دا سستم له منځه ولاړ او پرځای یې د حکومتی دفترونو له لارې مالیات راجمع کیدل. چې د خلکو او دولت ترمنځ نیغه اړیکه ټینګه شوه. (کاکر، 1384)
- ❖ د مالیاتو د معافیت سره سره ملي عاید له ۸۰ ملیون افغانی څخه ۱۸۰ ملیون ته لوړ شو. یعنی ۱۲۵٪ زیاتوالی پکې راغی.
- ❖ د فی جریب زراعتی ځمکو مالیات د ۵ افغانی څخه ۸ افغانی ته لوړ شول.

ادامه...

❖ د پورته عوایدو څخه ۶۰٪ یی د ځمکو او حیواناتو مالیات وو. (واک, 2005)

❖ د عوایدو ونډه له بیلابیلو منابعو څخه په لاندې ډول وه: (غبار, 1368)

1. د ځمکو مالیات ۸۰ ملیونه.

2. د حیواناتو مالیات ۲۵ ملیونه.

3. گمرکي مالیات ۴ ملیونه.

4. د صکوکو محصول ۱۰ ملیونه.

5. متفرقه عواید ۲۵ ملیونه.

پانگونه او بهرني سوداگري

- شاه غازي امان الله خان په خپل سفر کې د اروپا ډيرو لويو توليدي موسساتو ته ورغی، يواځې په انگليستان کې يې ۷ صنعتي ښارونو ته سفر وکړ.
- اروپا ته د ده دې سفر پر مهال حتی کمپنيو به د هغه د راتگ او کوربه توب لپاره سيالي کوله.
- شاه غازي اضافي او د سوداگري پر وړاندې خنډ جوړوونکي ماليات له منځه يوړل، بهرنی سوداگري تشويق شوله.
- جرمني، پولنډ او شوروي اتحاد د افغان سوداگري لپاره ماليات معاف کړل.
- د جرمني، هند او شوروي اتحاد سره د سوداگري تړونونه لاسليک شول، او پانگونه پراختيا وکړه.
- د غازي په وخت کې حاکمانو شرعي معاملات رامنځ ته کړل.

ادامه...

- په نتیجه کې یی د دواوو جوړولو، موټر او طیارو د ترمیم، سیمنت، گوگرد، چرم جوړولو، صابون جوړولو، عطر جوړولو، یخې، غوړي جوړولو کمڼۍ په کابل، مزار او کندهار کې رامنځ ته شولې.
- د ډیرو نورو تولیداتو د فابریکو جوړولو پلانونه او قراردادونه تر وړاندې ترسره شوي وو.
- د بدخشان د لاجوردو، د هرات د نفتو استخراج، د اوسپنی ویلې کولو فابریکې، د اوسپنی معدنونو ایستلو، ذغال، سرپ، تباشیر او مرمرو استخراج او جوړولو لپاره ترتیبات ونيول شول.
- په کابل کې د ملي تولیداتو نمایشگاه جوړه شوه او د مامورینو یونیفورم جوړول د وطني تولیداتو څخه اجباري شول (روستایي، ۲۰۱۶).

په امانی دوره کې زیربنایی پروژې

- د امان الله خان په وخت کې د غازي بند او غزني سراج بندونه تکميل شول.
- غازي لومړنی کس و چې په پغمان، جلال اباد او کندهار کې یی د برق ستیشنونو په جوړولو پیل وکړ.
- د کابل او ولایاتو ترمنځ د تلیفون د مزو غزولو کارونه پیل شوي وو.
- په ۱۹۲۸ کال کې یی د جرمني او فرانسې د دوه لویو کمپنیو سره په افغانستان کې له جنوب څخه تر شمال پورې د ریل گاډي د پټلۍ جوړولو قرارداد وشو، د ذکر شوو کمپنیو ۴ تنه متخصصین کابل او له هغه ځایه کندهار ته راغلل خو دا هرڅه د بچه سقاو لخوا د خاورو سره خاورې شول.

اماني پوځي شتمني

- د لگښتونو د کنټرول لپاره يې پوځ لږ کړ ځکه بهرني خطر نه موجود وو.
- د پغمان په لويه جرگه کې يې اعلان وکړ چې ۵۰۰۰۰ پنځوس زره ټوپک يې رانيولي او د ۵۰۰۰۰ نورو ټوپکو او يو مليون کارتوسو د رانيولو لپاره يې قرارداد کړی د دې لپاره تر ۱۵ کلنې لوړ هر افغان بايد ۵ افغانی او هر دولتي مامور د يوې مياشتې معاش ورکړي.
- د پغمان په لويه جرگه کې دا هم څرگنده شوه چې د باروتو د موجوده فابريکې علاوه بله فابريکه هم جوړوي.

ادامه...

- د لومړي نړيوال جنگ په جريان کې د باروتو لومړنی جوړوونکی «رضاييک» چې يو ترکي متخصص وو، کابل ته راغی او همدلته مړ شو شاه د هغه په جنازه کې خپله گډون وکړ.
- هر عسکر چې کله مقرر کيدلو د ۳ مياشتو معاش به يی د پوځی اصلاحاتو لپاره ځيني گړځولو.
- د شاه غازي په وخت کې افغانستان ۱۱ جنگی الوتکې درلودلې.
- د سپينو باروتو د توليد يوه فابريکه هم موجوده وه.

بهرني کومکونه او پورونه

- اروپا ته د غازي په سفر کې بهرنيو هيوادونو د پورونو ورکړې ته زړه ښه نه کړې.
- خو بيا هم المان ۶ مليون مارکه پور ورکړې.
- په سفر يې ټول ۷۰۰۰۰ اويا زره پونډه مصرف وشو خو مجموعاً يې د ۲۰ مليون مارک په اندازه مرستې او ۴۶۰۰۰۰ فونډ په اندازه سوغاتونه هيواد ته راوړل (کاکړ، ۱۳۸۴).
- فرانسې ۱ مليون فونډ د گمرکاتو او تجارت د اصلاح لپاره ورکړل.
- جرمني خپل بانکونه او خصوصي سکتور تشويق کړل چې د افغانستان سره د پورونو او پانگونې په برخه کې اقدامات وکړي.

د غازي امان الله خان په وخت کې پيسه

○ د ۱۰۰۰ افغانیو (کابلی پیسو) ارزش د ۶۰ هندی کلدارو سره برابر وو، هغه ځکه چې په افغانیو

سکه کې د کلدارو په نسبت د تقری وزن لږ وو.

○ د لومړي ځل لپاره د ۱، ۵، ۲۵، ۵۰ او ۱۰۰ واحدونو لرونکې کاغذي پیسې چاپ شولې.

د امانی دولت لگښتونه

- انگریزانو چې مخکې د برطانوي هند څخه د ساتنې په موخه افغانستان ته کومې پیسې ورکولې هغه یې بندې کړې، یو شمیر مالیات لوړ شول او لوړ معاشات کم شول چې دا خپله د حکومت ضد کړیو لپاره د تغذیې یوه وسیله شوه. (کاکړ، 1384)
- د انکشافی چارو د اجرا سره مصارف هم لوړ شول.
- د مصارفو زیاته برخه حربي، درباري او ښوونیزو چارو ته ځانگړي شوې وه د دولت عواید عمدتاً په لاندې ډول په مصرف رسیدل:

ادامه...

- وزارت عدليه ۲ ميليونه افغانی
- د تعميراتو مصارف ۱۰ ميليونه افغانی
- متفرقه مصارف او خريداري ۶۷ ميليونه افغانی (غبار،
(1368

نوي لگښتونه په ودانيو لکه امني ماني، رغتونونو، خارجي اړيکو او سياسي
نمايندگيو، وسلو، الوتکو او خارجي متخصصانو پر معاشاتو اجرا کيدل. (کاکړ،
(1384

- وزارت حربيه ۴۰ ميليونه افغانی
- وزارت دربار ۲۰ ميليونه افغانی
- وزارت معارف ۱۵ ميليونه افغانی
- وزارت داخله ۱۲ ميليونه افغانی
- وزارت خارجه ۷ ميليونه افغانی
- وزارت تجارت ۴ ميليونه افغانی
- وزارت ماليه ۳ ميليونه افغانی

په امانی دوره کې اداره او مدیریت

- شاه غازي لومړنی پاچا وو چې د استخدام، او ترفیعاتو قانون یی رامنځ ته کړ.
- د پغمان په لویه جرگه کې پریکړه وشوه چې په رسمي اداراتو کې د کارمندان د احترام لپاره یواځې یو لقب وکاروي چې هغه عبارت وو له (گران/ عزیز) څخه.
- د مالیاتي مدیریت لپاره یی په کابل کې د اصول دفتری په نوم مکتب جوړ کړ چې هر مالیاتي مامور باید دغه مکتب لوستی وی.

ادامه...

- د محلي حکومتونود موثریت لپاره یې په مرکز کې د حکام په نوم مکتب تأسیس کړ.
- هغه لومړنی کس وو چې د علماؤ اداره یې رامنځ ته کړله او دا یې قانوني کړه چې یواځې افغاني ملايان د امتحان تر ورکولو وروسته ملايي او امامت کولای شي.
- د اداري چارو د اصلاح لپاره یې کندهار ته ۳۱ ورځې سفر درلود، هره اداره یې له نیږدې وکتله او اداري کارمندان یې و ارزول د هغوی سره یې له نیږدې گډ کار وکړ. (امیري، ۱۹۹۹)

د غازي په پاچاهي کې اداري فساد

- د پاچا او لومړي وزير ترمنځ مخالفتونو تاوتریخوالی رامنځ ته کړ، د جمهوري گوند اړوند او په پټه مخالفت کوونکي وزیران د مامورینو د بدې او رشوتونو د تشویق سبب شول. (واک، 2005)
- د رشوت اخستونکي د بڼل کیدو پریکړه مخکې قاضي صلاحیت وو، د پغمان په لویه جرگه کې دغه صلاحیت د قاضیانو څخه واخیستل شو یواځې پاچا دا کار کولای شوی.

د امانی دور اقتصادی ستونزی

- د خوست او پکتیا بغاوت په ۱۹۲۳م کال کې د دولت لپاره د لوی مصرف باعث شو او د دوه کلونو د بودجې مصرف ور باندې اجرا شو. (واک، 2005)
- اروپا ته د پاچا د سفر په کال (۱۹۲۷م) کې د بېوسه بزرگرانو او مالدارانو څخه د پاتې مالیاتو جمع کولو د دولت ضد کړی تقویه کړې.

References

1. اميري, ع. (۱۹۹۹). د افغانستان اقتصادي حالت ته يوه کتنه. پېښور.
2. روستايي, ع. (۲۰۱۶). زنده ياد مير غلام محمد غبار. استقلال.
3. غبار, م. (1368). افغانستان در مسير تاريخ (Vol. 1). کابل: مرکز نشر انقلاب با همکاري جمهوري.
4. کاکړ, م. (1384). د پاچا امان الله واکمنی ته يوه نوې کتنه. جرمني: د افغانانانو د کلتوري ودې ټولنه.
5. واک, م. ا. (2005). غازي امان الله خان د خپلواکۍ ستوری. جرمني: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.

The End

*Thanks for you
attention*

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**